

ROLE BISKUPA (ARCIBISKUPA) ALBERTA ZE ŠTERNBERKA PŘI VÝVOJI MĚSTA ŠTERNBERKA

David Papajík

1 Úvod

Cílem předložené studie je se pokusit analyzovat význam a vliv jednoho konkrétního člověka v dějinách na jedno konkrétní místo.¹ Jinak specifikováno, ukázat příklad člověka, který změnil určité místo v minulosti tak zásadním způsobem, že jeho vliv byl patrný několik století a v některých aspektech přetrvává až do současnosti. Zmíněnou skutečnost chci dokladovat na příkladu osobnosti biskupa (arcibiskupa) Alberta ze Šternberka a jeho zásadním vlivu na podobu města Šternberka.

Jak je možné, že duchovní mající mnoho církevních a diplomatických povinností dokázal mít tak zásadní vliv na město Šternberk? Proč soustředil svůj zájem právě na toto město? Jakým způsobem svůj vliv projevoval? Byly všechny jeho zamýšlené projekty realizovány, případně po jeho smrti opuštěny? To je jen několik z otázek, na které se následující text pokouší hledat odpověď.

2 Albert ze Šternberka

Nemáme zde prostor v textu věnovaném vztahu Alberta ze Šternberka a města Šternberka podrobněji sledovat životní osudy Alberta. Pro správné pochopení jeho významu a role v dějinách města se přesto musíme alespoň stručně u jeho života zastavit. Albertovi otec Štěpán ze Šternberka určil církevní kariéru. Poprvé se mladý Albert uvádí v písemných pramenech v roce 1352, kdy ho papež Kliment VI. jmenoval děkanem olomoucké kapituly.² V pozici kapitulního děkana je Albert připomínán při řešení různých sporů

¹ Zpracování studie bylo umožněno díky podpoře Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v roce 2017 z Fondu pro podporu vědecké činnosti v rámci projektu Albert ze Šternberka. Magdeburský arcibiskup, schwerinský a litomyšlský biskup, duchovní, diplomat, zakladatel a mecenáš (reg. č. FPVC2017/13).

² *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) VIII. (ed. Vincenz Brandl). Brunnae 1874, s. 119–120, č. 158.

týkajících se církevních záležitostí.³ Patrně již zisk místa kapitulního děkana se neobešel bez přimluvy krále Karla IV. Český a římský král a pozdější císař našel v Albertovi zalíbení a učinil z Alberta svého předního rádce a diplomata. V listopadu 1356 byl Albert jmenován biskupem ve Zvěříně (Schwerin) v pobaltském Meklenbursku, kde působil až do roku 1364, kdy se stal biskupem litomyšlským (1364–1368). Vrcholem jeho kariéry byl post magdeburského arcibiskupa (1368–1371). Jako magdeburský arcibiskup se Albert označoval za německého primase (*Germaniae Primas*). Zastávání tohoto mimořádně prestižního postu a spory s místní kapitulou a braniborskou šlechtou Alberta vyčerpávaly, proto souhlasil se svým návratem na post litomyšlského biskupa (1371–1380). Údajně toužil Albert usednout na biskupský stolec v Olomouci, ale to se mu nepodařilo (olomoucké biskupství bylo daleko prestižnější než biskupství v Litomyšli). Albert zastával 24 let velmi vysoké církevní pozice. Ve svých funkcích a při činnosti na dvoře císaře Karla IV. poznal většinu Evropy, poznal papeže, panovníky, umělce, stavitele. Právě takto disponovaný člověk mohl změnit tvář města Šternberka.⁴

Je třeba ještě doplnit, že během zastávání církevních funkcí (biskup, arcibiskup) se Albert v místě (sídle) úřadu příliš nezdržoval, naopak často cestoval s dvorem císaře Karla IV. po Evropě, případně byl Karlem pověřován mnoha diplomatickými úkoly po celém křesťanském světě (jako císařský rada

³ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) IX. (ed. Vincenz Brandl). Brunnæ 1875, s. 3, č. 2; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) XV. (ed. Berthold Bretholz). Brünn 1903, s. 56–58, č. 71; CDM XV., s. 59–60, č. 72; CDM XV., s. 60–61, č. 73.

⁴ K osobnosti biskupa (arcibiskupa) Alberta ze Šternberka z literatury alespoň SAKAŘ, Josef: *Albert ze Šternberka*. In: 26. výroční zpráva c. k. české vyšší školy reálné v Pardubicích. Pardubice 1902, s. 4–37; SCHMUGGE, Ludwig: *Das Pontifikale des Bischofs Albert von Sternberg*. Mediaevalia Bohemica, 3, 1970, s. 49–86; PRUCEK, Josef: *Albert ze Šternberka – raněhumanistický mecenáš* (dále jen *Albert ze Šternberka*). Okresní archiv v Olomouci, 1973, s. 22–26; SCHMUGGE, Ludwig: *Albert von Sternberg* (dále jen *Albert von Sternberg*). In: *Lebensbilder zur Geschichte der Böhmisches Länder* 3. Karl IV. und sein Kreis. München – Wien 1978, s. 43–65; ŘEZANINA, Dušan: *Karlův diplomat biskup Albert ze Šternberka* (dále jen *Karlův diplomat*). Duchovní pastýř, 29, 1980, s. 134–136, 150–152, 166–167; 30, 1981, s. 7–8; ŘEZANINA, Dušan: *Karlův diplomat Albert ze Šternberka*. In: *Přehled 1/1980–3/1980*. Informační občasník středočeského sdružení katolického duchovenstva Pacem in Teris; FIALA, Jiří: *Albert ze Šternberka* († 16. 1. 1380). *Životopisný nástin*. Olomouc 2001; RICHTROVÁ, Eva: *Rezidence Alberta ze Šternberka ve Šternberku na severní Moravě* (dále jen *Rezidence Alberta ze Šternberka*). In: *Rezidence a správní sídla v zemích české koruny ve 14.–17. století*. Korunní země v dějinách českého státu III. Praha 2007, s. 171–185; POKLUDA, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostraněný od Jeseníků ke Karpatům* (dále jen *Moravští Šternberkové*). Praha 2012; VEČEŘE, Vojtěch: *Litomyšl Alberta ze Šternberka*. Praha 2014. Praha 2014 (bakalářská diplomová práce obhájená na FF UK v Praze). Označení Alberta slovním spojením německý primas uvedeno např. v listině z 4. 3. 1371, viz *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) X. (ed. Vincenz Brandl). Brünn 1878, s. 129–130, č. 111.

a důvěrník měl k císaři velmi blízko).⁵ Kromě toho také často jezdil do Čech a na Moravu. V Praze si Albert pořídil dům, aby mohl být císaři nablízku, když zrovna pobýval v centru českého království.⁶ Rozhodně ovšem neřídil šternberské panství pouze na dálku. Hlavně měl velmi silný vztah ke šternberskému rodu a k udržování rodové tradice. Listinou vydanou v Olomouci 8. prosince 1361 zvěřinský biskup Albert založil a finančně nadal oltář Panny Marie a sv. Jana Evangelisty v olomouckém katedrálním kostele sv. Václava. Biskup ustanovil, že se zde mají konat každoroční mše za jeho zemřelé rodiče Štěpána a Annu a zemřelé bratry Petra a Zdeňka.⁷

Biskup a posléze arcibiskup Albert silně prosazoval svou představu o dění ve „svých“ diecézích. V podstatě všude se dostával do sporů s místní kapitulou, představiteli sídelního města i okolní šlechtou. Je otázkou, zda za to mohly jeho charakterové vlastnosti, nebo to bylo dáno tím, že zde byl vždy vnímán jako dosazený cizinec (myšleno ve Zvěříně a v Magdeburku), který nerozumí místní problematice. V Magdeburku mu vyčítali neznalost zdejší němčiny. Plno konfliktů měl i v Litomyšli. Biskup a později arcibiskup měl svůj vlastní dvůr, který s ním neustále cestoval. Na jeho dvoře jsou doloženi maršálkové, hofmistr, stolník, kuchmistr či kaplan. Dvůr byl tvořen převážně nižšími šlechtici původem z Moravy.⁸

3 Albert ze Šternberka a město Šternberk

Albert ze Šternberka byl synem Štěpána ze Šternberka a jeho ženy Anny. Albertův otec Štěpán ze Šternberka zemřel podle analů šternberského kláštera z 18. století 7. října 1357 a byl patrně pohřben v rodinné hrobce v olomouckém minoritském klášteře.⁹

⁵ V roce 1365 císař Karel IV. vyňal biskupa Alberta ze soudní pravomoci zeměpanských úřadů, v listině ho nazval svým rádcem a důvěrníkem (CDM IX., s. 288–289, č. 387).

⁶ POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 88.

⁷ CDM IX., s. 194–195, č. 264. Další pobyt biskupa Alberta na území Moravy je doložen na Velehradě, kde vydal listinu 14. 4. 1362 (CDM IX., s. 203, č. 276).

⁸ POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 87–89. Většinu členů Albertova dvora lze nalézt na listině ze 4. března 1371 (CDM X., s. 129–130, č. 111).

⁹ Moravský zemský archiv (dále jen MZA) v Brně, fond Augustiniáni Šternberk, Knihy a rukopisy, inv. č. 10, *Annales et commentaria canonice Sternbergensis*, fol. 20v. K tomu dále STARÝ, Marek: *Příspěvek ke genealogii moravskošternberské větve pánů ze Šternberka* (dále jen *Příspěvek ke genealogii*). Střední Morava, 9, 2003, č. 16, s. 86; POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 80.

Po smrti Štěpána ze Šternberka převzali vládu nad městem Šternberkem dva jeho žijící synové (Albert a Zdeněk), kteří společně vystupují v majetkových transakcích v letech 1358–1359.¹⁰ Podle záznamu analů šternberských augustiniánů z 18. století zemřel Zdeněk ze Šternberka 29. května 1360 a Albert tak zůstal posledním žijícím mužským potomkem Štěpána ze Šternberka.¹¹ Mohlo by se zdát, že se tím stal Albert jediným vlastníkem města Šternberka. Nebylo tomu tak, vlastnická práva svého otce Zdeňka ze Šternberka nejen na Šternberk, ale i další majetky převzal Zdeňkův syn Petr. Z toho plyne, že Šternberk, šternberské panství a některé další statky spravovali od konce května 1360 až do prosince 1375 společně Albert se svým synovcem Petrem (v pramenech jsou uváděni např. roku 1360 – *Venerabili Alberto Zwerinensi Episcopo, Principi etc. et Nobili Petro de Sternberg, Nepoti suo*, např. roku 1367 – *domino domino Alberto de Sternberg et Petro suo nepoti*).¹² Je ovšem zřejmé, že rozhodující slovo měl po dlouhou dobu o generaci starší Albert.

Poprvé máme doložen pobyt biskupa Alberta ve Šternberku 23. dubna 1362, kdy zde vydal listinu, ve které dal městu Odry právo odúmrti.¹³ První doložený písemný akt spojený se šternberským panstvím (tedy jeho dvoreckou částí) biskupa Alberta (*Albertus Dei gracia Episcopus Zwerinensis, dominus in Sternberg*) spadá do 6. dubna 1363, kdy osvobodil město Dvorce od odúmrti.¹⁴ Na samotné město Šternberk došlo až za devět měsíců. Biskup Albert listinou vydanou 21. ledna 1364 ve Šternberku osvobodil město Šternberk (*Ciuitatem nostram Sternberch*) od odúmrti (*ius in wlgari morauico odmirt dicitur*). V textu uvádí, že město zdědil po svém otci.¹⁵ Text dokumentu pro Šternberk je téměř totožný s textem listiny pro město Dvorce. Co bylo podstatou práva odúmrti? Biskup to v samotné listině vysvětluje jasně.

¹⁰ Jedná se např. o záznamy v *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren. Text der Olmützer Cuda* (1348–1466) (dále jen ZDO) (edd. Peter Ritter von Chlumecky, Joseph Chytil, Carl Demuth, A. R. von Wolfskron). Brünn 1856, s. 26, č. 531, č. 533, č. 534; s. 28, č. 565–566, č. 569; s. 31, č. 614.

¹¹ MZA v Brně, fond Augustiniáni Šternberk, Knihy a rukopisy, inv. č. 10, *Annales et commentaria canoniae Sternbergensis*, fol. 21r.

¹² Rok 1360 – CDM IX, s. 150, č. 204; rok 1367 – CDM X., s. 8–9, č. 9.

¹³ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Nový Jičín, fond Archiv města Odry, inv. č. 11 (dokument není dochován v originále, jedná se o prostý opis z 18. století). Dne 23. června 1360 biskup Albert vydal v Odrách listinu, kterou obdaroval rychtáře v Hynčicích (Zemský archiv v Opavě, fond Urbaniální komise slezská, Opava, inv. č. 340, jedná se o neověřený opis z 18. století).

¹⁴ CDM IX., s. 229–230, č. 313. Biskup Albert vydal listinu na Veselí. V CDM je uvedena špatná datace na 4. 4.

¹⁵ CDM IX., s. 249, č. 334.

Pokud zemře ve městě Šternberku člověk bez legitimních dědiců, tak jeho majetek na základě tohoto práva nepřipadne jako dosud majitelům města Šternberka, ale příbuzným zemřelého. Ti s tímto majetkem mohou disponovat jako se svým vlastním. Pouze v případě, pokud by se neobjevil žádný příbuzný po zemřelém, tak majetek připadne majiteli města (biskupovi Albertovi a jeho nástupcům). Pokud by některý z Albertových nástupců porušil toto jeho privilegium, má ho postihnout Boží hněv.

Biskup svým privilegiem sice snížil svou možnost disponovat s majetky zemřelých osob ve Šternberku, na druhou stranu nesmírně posílil postavení jednotlivých měšťanů. Ti se teď nemuseli obávat, že v případě neexistence legitimního dědice jejich širší rodina přijde o majetek. Byla to cesta k vytvoření bohatší měšťanské elity ve Šternberku. Zároveň se jedná o nejstarší doložené privilegium města Šternberka.

Když v roce 1636 sepisovali ve Šternberku městská privilegia a listiny, uvedli, že město má nejstarší listinu z roku 1364 od biskupa Alberta, protože předešlé dokumenty byly zničené požárem města.¹⁶ Údaj o požáru města Šternberka v roce 1364 podle W. Stiefa potvrzuje i záznam v *Kronice města Dvorců* (*Chronik der Stadt Hof*), kde prý bylo uvedeno, že město Šternberk postihl v roce 1364 velký požár při kterém shořela městská privilegia, která byla biskupem Albertem obnovena.¹⁷ Je podivné, že žádná z dochovaných biskupových listin nás ani náznakem neinformuje o zmíněném požáru města. Požáry byly častou zhoubou měst, protože většina staveb byla ze dřeva, čili požár města vyloučit nelze. Právo odúmrti se běžně dávalo městům či vesnicím poté, co je postihla nějaká katastrofa, aby se jim tímto způsobem pomohlo. Na druhou stranu to působí dojmem jisté vy kalkulovanosti, když se omlouvá skutečnost, že město nemá stará privilegia, protože shořela. Biskup vydal své privilegium 21. ledna 1364, kdyby město postihl požár v roce 1364, bylo by vydání privilegia extrémně rychlé (při mnoha biskupových povinnostech). Pokud tedy město opravdu postihl v dané době požár, tak se to

¹⁶ SOKA Olomouc, fond Archiv města Šternberk, inv. č. 36, *Aufzählung der Hauptbriefe und Originalien der Stadt Sternberg*, fol. 101.

¹⁷ STIEF, Wilhelm: *Geschichte der Stadt Sternberg in Mähren* (dále jen *Geschichte der Stadt*). Schaffhausen 1934, s. 65. K tomu BARTUŠEK, Antonín a kol.: *Šternberk na Moravě. Státní zámek, město a okolí*. Praha 1951, s. 3. Ze Stiefova záznamu není jasné, kterou kroniku města Dvorce měl na mysli. V současné době jsou ve Státním okresním archivu Bruntál uloženy tři svazky dvorecké kroniky z let 1929–1930, 1930–1935 a 1935–1938. V nich však žádná informace o požáru Šternberka v roce 1364 obsažena není. W. Stief měl patrně na mysli starší dvoreckou kroniku, která se do dnešních dní nedochovala (SOKA Bruntál, fond Archiv města Dvorce, inv. č. 245–247). V práci MICHAL, J.: *Die Geschichte der Stadt Hof und der Burg Sternberg*. Prag 1901, se k roku 1364 žádný požár města Šternberka nepřipomíná.

muselo stát v roce 1363 či ještě dříve. Můžeme uzavřít, že záležitost s údajným požárem města v roce 1364 je velmi nejistá.

Znovu je biskupův pobyt doložen ve Šternberku 15. prosince 1367, kdy rozhoduje jako vrchní arbitr spor mezi na jedné straně svými bratřenci Alešem a Vilémem ze Šternberka a na druhé straně vizovickým klášteřem. Předmětem sporu bylo několik vesnic na východní Moravě, biskup rozhodl, že sporné vesnice patří klášteři, ale do konce života je mohou užívat Aleš a Vilém ze Šternberka. Nakolik mohl být biskup ve sporu nestranným soudcem, ponechme stranou, zvolený kompromis ale patrně vyhovoval všem zúčastněným.¹⁸

Již jako magdeburský arcibiskup Albert (*Albertus dei gracia sancte Magdeburgensis ecclesie Archiepiscopus*) pobýval náš hrdina ve Šternberku 1. srpna 1369. Víme to z listiny, kterou arcibiskup ve Šternberku vydal. Předmětem dokumentu byla směna majetků mezi ním a jeho synovcem Petrem na jedné straně a olomouckou kapitulou na straně druhé. Albert se synovcem vyměnili svůj statek v Polkovicích za kapitulní majetek ve Výšovicích.¹⁹ Nebyla to směna pro nás nevýznamná, protože arcibiskup měl s nově získaným statkem svoje záměry, které patrně nosil v hlavě již delší dobu.

Zcela zásadní událost, která výrazně ovlivnila dějiny města Šternberka na mnoho století, se neudála ve Šternberku, ale až v daleké Praze. Tam totiž magdeburský arcibiskup Albert ze Šternberka vydal 4. března 1371 zakládací listinu augustiniánského klášteřa (augustiniánů kanovníků) Panny Marie ve Šternberku. Arcibiskup v textu uvádí, že k založení klášteřa ve Šternberku má souhlas svého synovce Petra i olomouckého biskupa Jana IX. ze Středy. Je zajímavé, že své šternberské sídlo nazývá městečkem (*monasterium nostrum in opido nostro Sternberg*). Arcibiskup dal novému klášteři do majetku ves Stádlo (poblíž Šternberka) se dvěma poplužními a mlýnem a ves Výšovice (na Prostějovsku) s rybníkem a patronátním právem, dále les v údolí a na pahorku Lichtenštejn (*silvam etiam in valle et colle Lichtenstein*) od potoka (Sitky), který teče za mlýnem až k cestě k Chabičovu a vinici u Mutkova, kterou měl dříve v majetku zemřelý správce šternberského farního kostela Konrád (*olim Conradus rector parochialis ecclesiae in Sternberg*). Jako svědci založení klášteřa vystupují významní šlechtici jako Petr a Jan z Rožmberka, olomouc-

¹⁸ CDM X., s. 19–21, č. 23. Listinou vydanou 4. 4. 1368 v Brně bratři Aleš a Vilém ze Šternberka slíbili dodržovat rozhodčí výrok biskupa Alberta ze Šternberka z 15. 12. 1367 (CDM X., s. 27, č. 36).

¹⁹ CDM X., s. 94–95, č. 73. Již v roce 1367 získal tehdy ještě biskup Albert (spolu se synovcem Petrem) 19 lánů ve Výšovicích od Všebořa a Oldřicha z Náměště (CDM X., s. 8–9, č. 9). K tomu také CDM X., s. 11–12, č. 11.

ký komorník Beneš z Kravař a členové arcibiskupova dvora převážně z řad nižší šlechty.²⁰

Ještě tentýž den, 4. března 1371, v Praze olomoucký biskup Jan IX. ze Středy povýšil na žádost magdeburského arcibiskupa Alberta farní kostel sv. Jiří ve Šternberku na klášter (na klášterní chrám Zvěstování Páně). Olomoucký biskup v listině nazývá Alberta svým ctihodným a nejdražším přítelem (*venerabilis amicus noster carissimus*). Dle Jana IX. ze Středy je kostel sv. Jiří hojně navštěvován lidmi, má dostatek pozemků a příjmů a leží v příznivé poloze. Klášter měl být určen pro 15 mnichů. Olomoucký biskup dále přenesl všechna práva bývalého farního kostela na nový klášter a vydal ustanovení k volbě opata a klášterní řeholi.²¹

Dne 5. července 1371 moravský markrabě Jan Jindřich potvrdil novému klášteru majetky darované arcibiskupem Albertem, přičemž v listině uvedl, že klášter se nachází v arcibiskupově městečku (*in oppido suo Sternberg*).²² Jak v Albertově zakládací listině z března 1371, tak v markraběcí listině z července 1371 není Šternberk nazýván městem (*civitas*), ale jen městečkem (*oppidum*). Terminologie pro označování Šternberka v nejstarší době kolísala, v roce 1296 byl nazýván městem, v roce 1371 městečkem.²³

Olomoucký biskup Jan IX. ze Středy 12. března 1372 udělil teď již litomyšlskému biskupovi Albertovi (*Alberto Luthomuschlensi episcopo*) právo položit základní kámen k novému klášteru (probošství) (*primarium lapidem ponere*), prostor vysvětit a uvést do úřadu klášterního probošta.²⁴ Z toho vidíme, že vše šlo velmi pomalu. V březnu 1371 Albert klášter založil a ještě v březnu 1372 nebyl položen základní kámen k jeho výstavbě (stál jen kostel sv. Jiří a asi budova fary, které byly v březnu 1371 přičleněny klášteru).

V březnu 1372 pobýval Albertův synovec Petr ze Šternberka u svého strýce v Litomyšli (již v říjnu 1371 byl arcibiskup Albert zpět na biskupském stolci v Litomyšli). Během tohoto pobytu vydal Petr 25. března 1372 listi-

²⁰ CDM X., s. 129–130, č. 111. K tomu z literatury PRŮCEK, Josef: *Archivní prameny k dějinám reformního augustinismu ve Šternberku 1371–1413* (dále jen *Archivní prameny*). Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1971, č. 152, s. 25.

²¹ CDM X., s. 131–133, č. 112; *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. I. díl (1173–1380)* (dále jen *Moravské a slezské listiny*), (edd. Jan Bistřícký, František Spurný, Ludvík Václavek, Metoděj Zemek). Brno 1991, s. 169–171, č. 106 (odtud citace uvedená v textu). K listině je připojen souhlas olomoucké kapituly s celou záležitostí z 12. 3. 1371 (také CDM X., s. 134, č. 114).

²² CDM X., s. 156–157, č. 126.

²³ Rok 1296 – *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) V. (ed. Antonii Boczek). Brunae 1850, s. 54–55, č. 54.

²⁴ CDM X., s. 180, č. 155.

nu, ve které vyslovil souhlas se založením a obdarováním kláštera ze strany svého strýce Alberta (*dominus Albertus episcopus Luthomyslensis, olim archiepiscopus Magdeburgensis, dominus et patruus noster carissimus*). Petr v listině vyjmenovává klášterní majetky tak, jak je známe z Albertovy listiny z března 1371. Šternberk v textu označuje jako městečko (*monasterii in opido nostro Sternberg*). Z drobných rozdílů můžeme upozornit, že klášterní les nazývá Lichštejn (*Siluam eciam in valle Lychsteyn*), ne Lichtenštejn (*Lichtenstein*), jak je uvedeno na arcibiskupově zakládací listině, zemřelého správce šternberského farního kostela Konráda pak nazývá přímo farářem (*quondam Cunradus plebanus in Sternberg*). Petrův akt dosvědčili např. olomoucký komorník Beneš z Kravař se svým synem Václavem a členové biskupova dvora (mezi nimi je uveden i Jaroslav z Odlochovic).²⁵

Po ukončení svého působení v Magdeburgu si biskup přivezl z tohoto německého města spoustu vzácných předmětů, mezi jiným i ostatky svatého Viktorína, které uložil ve Šternberku. V říjnu 1376 pak ostatky přenesl ze Šternberka do Litomyšle, neboť prohlásil sv. Viktorina za patrona litomyšlského biskupství.²⁶

Kdo byl skutečným vlastníkem města Šternberka z dvojice spolumajitelů Albert a synovec Petr nám jasně ukazuje text jimi společně vydané listiny pro městečko Dědice z 29. června 1372. V dokumentu se Albert zřetelně označuje za pána města (*Albertus dei gracia episcopus Luthomislensis, dominus in Sternberg, et Petrus de Sternberg, eiusdem domini episcopi nepos*).²⁷

Znovu máme pobyt biskupa Alberta ze Šternberka ve Šternberku doložen 10. srpna 1374, kdy spolu se synovcem Petrem odkoupili od Štěpána z Tvorovic a jeho ženy Kačny jejich část vsi Tvorovic. V dokumentu vydaném prodávajícími je opět Šternberk označen jako městečko (*in terra Morauie in opido Sternbergensi*).²⁸

Zdá se, že Petr ze Šternberka nebyl spokojen s tím, že žije ve vleku biskupa Alberta. Proto žádal majetkové oddělení od mocného strýce. Biskup nakonec souhlasil, že odevzdá k samostatné vládě část společných majetků. Za tímto účelem zorganizoval biskup velkolepé setkání téměř všech žijících Šternberků (z různých větví) a s nimi sprátelených Kravařů v biskupské Litomyšli. Tímto získáváme odpověď na otázku, kde biskup nejčastěji pobý-

²⁵ CDM X., s. 180–181, č. 156.

²⁶ POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 90.

²⁷ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) XIII. (ed. Vincenz Brandl). Brünn 1897, s. 541–542, Nachtrag; CDM XV., s. 116–117, č. 138).

²⁸ Listina byla vydána ve Šternberku 10. 8. 1374 Štěpánem z Tvorovic a jeho manželkou Kačnou (CDM X., s. 240–241, č. 226).

val a které bylo jeho nejoblíbenější sídlo, byl to biskupský palác v Litomyšli. Pokud by byl nejoblíbenějším biskupským sídlem Šternberk, který navíc nesl prizma jednoho z nejstarších rodových statků, uskutečnilo by se setkání ve Šternberku. Velkolepé setkání s cílem oddělit majetky se uskutečnilo 13. prosince 1375. O rozdělení majetku vyhotovili oba hlavní aktéři samostatné listiny, jednu vydal biskup, druhou Petr. Co bylo dojednáno? Ze společného jmění přenechal biskup Petrovi všechny majetky v Čechách (hlavně panství Bechyně a některé menší statky), na Moravě pak panství Račice a některé drobnější statky. Všechny ostatní moravské majetky zůstaly v rukou biskupa, tedy i šternberské panství. Biskup nesměl z těchto majetků bez Petrova souhlasu nic odprodat. V obou dokumentech je Šternberk nazýván městečkem (*opidum Sternberg*). Jedním z osmi rozhodčích dohody byl Petr z Kravař, budoucí vlastník šternberského panství, jedním z ručitelů ujednání byl Lacek z Kravař, který později také aktivně zasáhne do dějin šternberského panství.²⁹

Od poloviny prosince 1375 tak byl biskup Albert samostatným vládcem Šternberka. Na druhou stranu jeho synovci Petrovi bylo jasné, že po biskupově smrti dostane jeho majetky nazpět (biskup nemohl mít žádné legitimní přímé dědice).

Biskupovou pravou rukou ve Šternberku byl purkrabí šternberského hradu Jaroslav z Odlochovic a z Kurovic (roku 1376 označen jako *Jaroslao Burgrauio in Sternberch dicto de Odlochouicz alias de Kurowicz*, roku 1379 označen jako *Jaroslauus de Otlochouitz, purgravius in Sternberg*), který je v této funkci doložen v letech 1376–1379, ale patrně ji zastával delší období.³⁰

Biskup Albert se v roce 1376 rozhodl, že upraví poměry ve šternberském klášteře Panny Marie. Obširné nás o tom informuje jím ve Šternberku vydaný dokument z 27. února 1376. Nelze zde dlouhý dokument dopodrobná

²⁹ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) XI. (ed. Vincenz Brandl). Brünn 1885, s. 4–7, č. 6; CDM XI., s. 7–10, č. 7. Dohoda byla vepsána do zemských desk v lednu 1376 (ZDO III., s. 89–91, č. 3). K tomu z literatury POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 91–93.

³⁰ Rok 1376 – ZDO III., s. 100, č. 180 (odtud citace uvedená v textu); rok 1376 – CDM XV., s. 137–143, č. 167; rok 1377 – *Die Landtafel des Markgrauthumes Mähren. Text der Brünner Cuda* (1348–1466) (dále jen ZDB) (edd. Peter Ritter von Chlumecky, Joseph Chytil, Carl Demuth, A. R. von Wolfskron). Brünn 1856, VI., s. 130, č. 531; rok 1379 – *Moravské a slezské listiny*, s. 211–215, č. 129 (odtud citace uvedená v textu). Podle práce POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 89 je Jaroslav z Odlochovic doložen purkrabím na šternberském hradě v letech 1372–1379. Prošel jsem veškeré prameny, které autor u tohoto údaje odkazuje, ale nenašel jsem v nich informaci o tom, že by byl Jaroslav z Odlochovic již v roce 1372 purkrabím na šternberském hradě. Ani v jiných pramenech, které jsem studoval, jsem tento údaj nenašel. Patrně se autor s rokem 1372 spletl. Pokud měl autor na mysli listinu Petra ze Šternberka z 25. 3. 1372 (CDM X., s. 180–181, č. 156), tak na ní sice svědčil Jaroslav z Odlochovic, ale u jeho jména chybí jakákoliv informace o tom, že by byl purkrabím šternberského hradu.

rozebírat. Seznámíme se pouze s těmi jeho pasážemi, které nám blíže přibližují život ve Šternberku. Biskup rozšířil počet kanovníků v klášteře z původních 15 na 20 (včetně probošta). Klášter se měl řídit zvyklostmi podle vzoru roudnického kláštera v Čechách. Šternberský učitel (*magister scholae*) bude muset mít k sobě šest kleriků (scholárů) znalých chorálového zpěvu, kteří budou každodenně zpívat v klášteře. Za to obdrží učitel od probošta týdně šest pražských grošů. Biskup dále nařídil, že probošt musí mít dva kleriky ve špitále, který v minulosti založil Albertův otec Štěpán ze Šternberka a jeho matka Anna v prostoru mimo městečko Šternberk (spolu s dvorem, mlýnem a 12 hřivnami ročního platu ze vsi Újezda). Šternberský špitál byl se souhlasem olomouckého biskupa Jana IX. ze Středy přenesen do městečka Šternberka a připojen ke klášteru. Oběma klerikům, kteří se budou starat o špitál, se mají představení kláštera postarat o slušné živobytí s tou podmínkou, že tito dva klerici budou ve špitále spolu s učitelem a scholáry denně zpívat jednu mši a ve velké svátky ještě další zpěvy. Druhou mši pak mají povinnost konat v hradní kapli (*in capella castri Sternbergensis*) a posluhovat církevními svátostmi nemocným i zdravým věřícím nejen v městečku Šternberk, ale v celém šternberském farním obvodu. Probošt s kanovníky mohou tyto kleriky volně sesazovat a měnit dle svého uvážení. Po smrti biskupa Alberta musí probošt na den výročí jeho smrti dát kanovníkům v klášteře na pohostění čtvrt hřivny grošů a další čtvrt hřivny grošů za zpívání slavnostních vigilí a slavnostní mši. Probošt kláštera je povinen v den výročí smrti biskupa Alberta dát chudým ve šternberském špitále, kterých je 13, každému jeden groš a zvoníkovi za zvonění tři groše. Úplně stejné platby chudým a zvoníkovi probošt poskytne ve výroční den smrti Albertova otce Štěpána, jeho matky Anny a bratrů Petra a Zdeňka. Kdyby zemřely Albertovy sestry Kateřina a Anežka, tak opět se má slavit výroční den jejich smrti s povinnými obřady a finančními platbami, jak je výše uvedeno. Další platby biskup nařídil posílat do litomyšlského biskupského chrámu a do lanškrounského kláštera. Biskup v dokumentu nařizuje, aby se probošt a kanovníci starali o špitál, vydržovali v něm 13 chudých nemocných a dvě služby, které se mají o nemocné starat. Proboštovi dále prikazuje, že musí dát na Velikonoce každému chudému umístěnému ve špitále peníze na látku a ušití oděvu. Pokud některý chudý či nemocný ze špitálu odejde nebo zemře, probošt je povinen do deseti dnů v něm umístit jiného potřebného člověka, aby byl neustále dodržen počet 13 nemocných. Aby mohl klášter tyto velké finanční závazky unést, rozhodl se biskup mu za tímto účelem udělit další statky (vesnici Roštín, ves Klado-ruby s dvorem, ves Tvorovice s dvorem). S předáním statků klášteru vyslovil synovec Petr ze Šternberka souhlas. Synovec Petr a probošt šternberského

kláštera Václav s převorem Janem potvrdili, že budou dodržovat veškerá ustanovení Albertovy listiny. Biskup v dokumentu opět označuje Šternberk za městečko (*oppido nostro Sternberg*).³¹

Z obsahu listiny je třeba zdůraznit přenesení špitálu z okraje Šternberka do prostor budovaného kláštera a zpřísnění podmínek působení augustiniánů ve Šternberku. Jak si ukážeme dále, podmínky byly pro mnichy tak zničující, že se jich budou chtít ještě během biskupova života zříct a naplno se jim to podaří až po jeho smrti. Listinou máme poprvé doloženou existenci hradní kaple, která ale na hradě musela být již brzy po jeho vzniku.

Z kláštera přenesme svou pozornost na samotné město, které bylo vybudováno na předělu rovinaté Hané a horského pásma Nízkého Jeseníku v úzkém a hlubokém údolí potoka Sitky. Jak připomíná urbanista K. Kuča, půdorys Šternberka je velmi komplikovaný a rozbor stavebního vývoje města naráží na nedostatek pramenů (citelně postrádáme podrobnější archeologický výzkum, který by vnesl do mnoha problémů více světla, jak se tomu např. podařilo při výzkumu Litovle nebo Uničova). Je nepochybné, že nejstarší stavební fázi města představovala dlouhá a široká severojižní ulice, jejíž severní polovinu nacházíme v severní části dnešní ulice Československé armády a její jižní část v dnešní Bezručově ulici. Právě přes tento prostor šla hlavní obchodní komunikace procházející městem. Nejstarší stavební prostor na jihu končil v místě pozdějšího špitálního kostela (dnes kostel Nejsvětější Trojice, zástavba mezi kostelem a Bezručovou ulicí je druhotná). Tento lokovaný prostor tak měl větrenový (případně ulicový) tvar. U špitálního kostela se od jihu sbíhaly dvě cesty, kterými se vstupovalo do samotného města. Spor se vede o to, zda výše uvedený stavební prostor představuje prvotní městské založení z devadesátých let 13. století nebo se jedná o vesnické sídliště neznámého jména, které existovalo ještě před založením hradu a města. Pokud by platila první varianta, muselo by být město lokováno dvakrát (podruhé někdy ve 14. století, patrně v době biskupa Alberta ze Šternberka). Pokud by platila druhá varianta, znamenalo by to, že městská lokace konce 13. století by se týkala osazení svahu mezi hradem a nejstarší ulicí v severojižním směru (čili, že již v této stavební fázi došlo k vybudování dnešního Hlavního náměstí).³² Na tyto složité otázky nedokážeme jednoznačně odpovědět dokud ne-

³¹ CDM XV., s. 137–143, č. 167. Jedním ze svědků Albertova pořízení byl šternberský hradní purkrabí Jaroslav z Odlochovic. Když Jan z Lešan s příbuznými prodal 20. 1. 1376 augustiniánskému klášteru ve Šternberku plat ze vsi Výšovic, označil Šternberk za město (*in civitate Sternberg*, CDM XI., s. 21–22, č. 21).

³² KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VII. díl. (Str–U). Praha 2008, s. 331–333. Autoři KOUDELA, Miroslav – KAŇÁK, Bohdan: *K počátkům města Šternberka*. Střední Morava, 2, 1996, č. 2, s. 6–7 se domnívají, že město vzniklo na sklonku

bude proveden podrobný archeologický výzkum klíčových prostor (Hlavní náměstí, Horní náměstí, osídlení kolem dnešní ulice Československé armády a Bezručovy ulice).

Již 3. února 1376 dal olomoucký biskup Jan IX. ze Středy v Kroměříži souhlas k přemístění špitálu do městečka Šternberka (*opido Stermberg*), které bylo právě ohrazeno a obeháno příkopy (*muris et fossatis firmato*) a jeho správou pověřil klášter s tím, že původní špitální kostel na předměstí bude nadále udržován.³³ Zatímco velmi podrobná listina litomyšlského biskupa Alberta z 27. února 1376 nám nepodává žádné informace o tom, že by měl být Šternberk biskupem Albertem ohrazen, daleko stručnější text olomouckého biskupa Jana IX. ze Středy tuto zásadní zprávu obsahuje. Listina olomouckého biskupa nám tak poskytuje kýžený doklad toho, že biskup Albert vybudoval či dokončil vybudování šternberských městských hradeb. Starší literatura většinou biskupovi připisovala výstavbu šternberských hradeb, ale spíše na základě představy, že budoval klášter, přebudoval hrad, tak musel budovat i město (městečko). Žádné důkazy ale k této záležitosti nepřinášela.³⁴ Nelze vyloučit, že s výstavbou hradeb města Šternberka bylo započato již za biskupových předchůdců a biskup pouze dílo dokončil. Výstavba kamenných hradeb byl velmi finančně nákladný podnik, který mohl trvat několik desítek let (v nedaleké Litovli byla výstavba městských hradeb rozvržena na 21 let).³⁵ Ze západu a severu města hradby částečně kopírovaly tok říčky Sítky, z východu příkré horské svahy Jeseníků. Nejzranitelnější bylo město

13. století sloučením tří částí – osídlení kolem hlavní komunikační tepny (dnes ulice Československé armády), podhradí v blízkosti hradu (dnešní Horní náměstí) a prostoru kolem dnešního Hlavního náměstí. Autoři ale připomínají, že pro naprostý nedostatek pramenů je jejich názor na vznik města pouhou hypotézou.

³³ MZA v Brně, fond Gubernium – listiny, sign. I-2. Listina není vydána v CDM. K tomu z literatury PRUCEK, J.: *Archivní prameny*, s. 25; PRUCEK, J.: *Albert ze Šternberka*, s. 24.

³⁴ STIEF, Wilhelm: *Geschichte der Stadt Sternberg in Mähren von ihren Ursprung bis zur Gegenwart*. Sternberg 1894, s. 7; KAŇÁK, Bohdan – KOUDELA, Miroslav – MRACKÝ, Jan: *Šternberk slovem a obrazem* (dále jen *Šternberk*). Šternberk 1996, s. 15; KAUFEROVÁ, Vlasta: *Kostel Nejsvětější Trojice ve Šternberku*. Střední Morava, 4, 1998, č. 7, s. 69; CHUPÍK, František: *Městské opevnění ve Šternberku, historie a současný stav* (dále jen *Městské opevnění*). In: Státní památkový ústav v Olomouci, 2002, s. 97. Podle práce LAZENSKÝ, Eduard – MATZNER, Josef: *Chronik der Stadt Sternberg, anfangend vom Jahre 1241–1865*. Sternberg 1865, s. 7 mělo město Šternberk hradby již v roce 1364. O odstavec dál autoři píší, že hradby města vystavěl biskup Albert ze Šternberka v roce 1376. Jedná se o zmatečné údaje.

³⁵ Privilegium krále Jana Lucemburského povolující Litovli vystavět městské hradby z roku 1327 viz *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM) VI. (edd. Peter Ritter von Chlumecky, Joseph Chytil). Brünn 1854, s. 251–252, č. 324. K tomu PAPAJÍK, David: *Vznik města Litovle a jeho vývoj do roku 1411* (dále jen *Vznik města Litovle*). In: Litovel – Velké dějiny města. Litovel 2018, s. 114.

od jihu, kde chyběly přírodní překážky. Jižní hradby města přetály obchodní cestu od Olomouce. Mimo jižní hradby, čili za městem, existovalo osídlení podél cesty od Olomouce (Olomoucké předměstí, které se svou rozlohou téměř vyrovnalo opevněnému městu). Kdy toto osídlení vzniklo, nedovedeme pro nedostatek pramenů určit. Hradba kolem města měla 1200 metrů. Separovanou jednotkou byl samostatně opevněný hrad. Z celkové délky městských hradeb je dodnes dochováno asi 500 metrů. Až na drobné výjimky v severní a jižní části opevnění je zbylé opevnění skryto v přírodní vegetaci a v zadních částech parcel domů a zahrad. Z dochovaných fragmentů je zjevné, že městská hradba byla široká asi dva metry. Z dochovaných částí hradeb měří nejvyšší šest metrů (ve východní části městského opevnění). Lze předpokládat, že výška šternberských městských hradeb se pohybovala mezi šesti a osmi metry.³⁶ Pro srovnání můžeme uvést rozsah hradeb nedalekého královského města Litovle. Město Litovel mělo hradby v celkové délce 1 300 metrů, široké dva metry a vysoké pět metrů.³⁷

Když město uzavřete hradbami, tak musíte zároveň vystavět vstupy do tohoto prostoru, brány. Město mělo celkem tři brány. Dolní bránu (v jižní části dnešní ulice Československé armády, v prostoru před prodejnou Hruška). V 18. století měla Dolní brána s věží čtyři podlaží. Dolní branou vstupovali do města obchodníci směřující z Olomouce. Brána, která dnes neexistuje, byla zbořena v roce 1845. Horní brána byla vybudována ve směru cesty z Uničova. Tato brána stávala na druhém konci ulice Československé armády před mostem přes říčku Sitku. V 18. století měla Horní brána s věží čtyři podlaží. Horní brána byla zbořena v roce 1869 (její polohu přibližuje dnešní ulice U Horní brány). Třetí brána, později zvaná Podzámecká, umožňovala vstup do města ze severu, od Opavy. Brána stávala v prostoru mezi hradem a kostelem sv. Jiří (později klášterním kostelem). Tato brána byla z větší části odstraněna někdy před rokem 1834. V pozdější době, ne souběžně s budováním městských hradeb, byly do hradební zdi dodatečně proraženy dvě branky pro pěší (tzv. fortny). Jedna z fortén byla vybudována v severní hradbě a druhá na konci dnešní Pekařské ulice (u bývalé židovské školy).³⁸

³⁶ K městským hradbám KAŇÁK, B. – KOUDELA, M. – MRACKÝ, J.: *Šternberk*, s. 15; CHUPÍK, F.: *Městské opevnění*, s. 97–106. M. Chupík nesprávně uvádí, že biskup Albert dal městu privilegium na stavbu hradeb. Žádné takové privilegium se nedochovalo.

³⁷ K tomu více PAPAŇÍK, D.: *Vznik města Litovle*, s. 114.

³⁸ KAŇÁK, B. – KOUDELA, M. – MRACKÝ, J.: *Šternberk*, s. 15; CHUPÍK, F.: *Městské opevnění*, s. 97, 99, 101; MORAV, Karel: *Staré šternberské obrázky (zajímavosti a drobnosti ze šternberských dějin)*. Šternberk 2002, s. 9. K bourání bran také SOKA Olomouc, fond Morav Karel, kart. 5, inv. č. 79, Historický místopis Šternberka I., s. 144–146. Podle práce VÍTEK, Tomáš: *Stavební*

Biskup Albert ke konci svého pozemského bytí patrně viděl smysl života a možná i svou spásu v zakládání klášterů. Listinou vydanou ve Šternberku 22. srpna 1378 za tímto účelem zakoupil od Půty z Vildenberka statky Dolany a Tověř. Obě nově zakoupené vesnice nemínil darovat šternberskému klášteru, ale měly být dány do vínku klášteru dalšímu. Na listině je zajímavé označení Šternberka, na dvou místech v dokumentu je zřetelně uveden jako město (*in civitate Sternberg prope Olomucz*).³⁹ To, na co se biskup připravoval delší dobu, oficiálně uskutečnil 24. prosince 1378, kdy listinou vydanou v Tržku u Litomyšle založil v Tržku kartuziánský klášter Rubus S. Mariae.⁴⁰ Další majetky pro nový klášter získal biskup Albert vzápětí, listinou vydanou 8. května 1379 ve Šternberku mu prodali Beneš a Proček z Vildenberka vesnice Moravičany a Palonín. V dokumentu je Šternberk opět označován za město (*in civitate Sternberg prope Olomucz*).⁴¹ Pokračuje tak disproporce, kdy na dokumentech vydaných biskupem je Šternberk označován jako oppidum (městečko, případně malé město) a na dokumentech jiných vydavatelů jako civitas (město). Snad v tom můžeme spatřit skutečnost, že biskup poznal během svého na cestování po Evropě bohatého života mnoho měst a ve srovnání s nimi se mu zdál Šternberk malý a proto ho označoval za městečko. Listinou vydanou v Praze 28. září 1379 pak biskup Albert tržeckému klášteru daroval vesnice Dolany, Tověř, Moravičany a Palonín.⁴²

Vraťme se však raději zpět z Tržku do Šternberka. Biskup Albert pořád nebyl spokojen s uspořádáním církevních poměrů ve Šternberku, proto se je rozhodl upravit. Listinou vydanou 20. února 1379 ve Šternberku, který označuje opět za městečko (*in opido nostro Sternberg*), zároveň reagoval na stížnosti samotných šternberských kanovníků. Ti si u něho stěžovali, že je velmi tíží biskupova předešlá ustanovení ohledně povinností jednotlivých bratří. Biskup zrušil povinnost, aby v klášteře pořád setrvalo 20 kanovníků, kteří neustále vykonávají zpěvy a mše. Probošt a kanovníci byli osvobo-

rozmach Šternberka v období klasicismu. Šternberk 2002, s. 5 byla Dolní brána zbořena v roce 1842 a Horní brána v roce 1870.

³⁹ CDM XI., s. 112–113, č. 123.

⁴⁰ CDM XI., s. 122–123, č. 133. K Tržku další biskupova listina vydaná v Praze 7. dubna 1379 (CDM XI., s. 134–136, č. 147). Dne 15. 12. 1378 se biskup Albert spolu s dalšími hodnostáři účastnil smutečních obřadů v katedrále sv. Víta v Praze při pohřbu císaře a krále Karla IV. (POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 94).

⁴¹ CDM XI., s. 138–140, č. 151. K tomu také listina vydaná ve Šternberku Pročkem z Vildenberka a dalšími spoluručiteli prodeje 8. 5. 1379 (CDM XI., s. 140–141, č. 152). Šternberk je na ní opět označen jako město.

⁴² CDM XI., s. 148–149, č. 163. K tomu také listina probošta u Věch svatých v Praze Petra z Rožmberka a probošta v Týně nad Vltavou Sezimy z Ústí z 30. 9. 1379 (CDM XI., s. 150, č. 164) a listina biskupa Alberta z 1. 11. 1379 (CDM XI., s. 154, č. 168).

zeni od všech povinností stanovených dříve biskupem. Probošt se nemusí starat o špitál s tou výjimkou, že musí pověřit jednoho kanovníka, aby denně ve špitále sloužil mši. Biskup dále uvádí, že se po zralé úvaze rozhodl založit ve Šternberku v dolní části městečka nový klášter Očišťování slavné Panny (*Item animo deliberato inibidem in Sternberg in loco inferiori novum monasterium in honore Purificationis gloriose Virginis fundavimus*). Z toho důvodu biskup rozhoduje, že v dolním klášteře musí být ustanoven převor a 12 kanovníků. Zmíněný převor může být proboštem horního kláštera kdykoliv odvolán. Probošt horního kláštera (*prepositus superioris monasterii*) má povinnost řídit převora dolního kláštera (*prior inferioris monasterii*) a konvent stejně tak, jak řídí horní klášter. Probošt horního kláštera se převorovi a kanovníkům obou klášterů má postarat o oděv a stravu (denně čtyři chody k snídani a dva k obědu, ve svátek pět chodů na snídani a tři k obědu). Probošt se musí o kanovníky obou klášterů starat stejně, nesmí mezi nimi dělat rozdíly. Kanovníci obou klášterů mají mít dohromady jednu pečeť, která má být střežena pod zámek se třemi klíči (dva klíče mají mít kanovníci horního kláštera a jeden klíč kanovníci z dolního kláštera). V další části biskup opakuje ustanovení ze starších listin o tom, že se kanovníci obou klášterů mají modlit za jeho rodiče a sourozence. Kanovníci dolního kláštera mají povinnost jít na mše v horním klášteře, které budou konány ve výročí úmrtí biskupa a posléze zase z horního kláštera do dolního. Ovšem probošt pouze s kanovníky z horního kláštera mají řídit fungování farnosti, zpovídat a udílet svátosti. Učitel obdrží šest grošů, za které opatří kleriky, kteří budou v obou kláštěrech přisluhovat u oltáře a nosit svíčky, praporce a kadidelnice. Oba kláštery se měly řídit zvyklostmi roudnického kláštera. Biskup v listině uvádí, že si zvolil místo svého trvalého odpočinku (hrob) v chóru (část klášterního kostela, v níž je umístěn oltář) horního kláštera. Protože je chór úzký a těsný, tak biskup zakázal pod trestem neumožnění vstupu provinilé osoby do kostela, aby se na dané místo pokoušeli pohrbit tělo ještě někoho jiného. Aby kanovníci vše dobře zvládli, rozhodl se biskup, že jim k původní fundaci přidá či doplní další majetky (Roštín, Kladoruby, Tvorovice, Všetuly, Hostkovice a usedlost v Huzové).⁴³ S Albertovou listinou vyjádřil souhlas jeho synovec Petr ze Šternberka a probošt horního kláštera Václav.⁴⁴

Samostatným dokumentem vydaným 27. března 1379 v Kroměříži veškerá ustanovení litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka potvrdil i olomoucký biskup Jan IX. ze Středy. Olomoucký biskup ne snad pouze ze

⁴³ Jedná se o ves Moravskou Huzovou.

⁴⁴ Listina není tištěna v CDM. Její edici lze nalézt v práci *Moravské a slezské listiny*, s. 211–215, č. 129.

zdvořilosti nazývá biskupa Alberta svým ctihodným přítelem a nejdražším bratrem (*venerabilis amici et fratris nostri carissimi*). Olomoucký biskup potvrzuje, že v horním klášteře (*in monasterio superiori*) bude 20 kanovníků a v dolním (*in monasterio inferiori*) 12 plus převor. Kdo by nechal pohřbít zemřelého v chóru kostela vedle hrobu biskupa Alberta, bude postižen zákazem vstupu do kostela.⁴⁵

Biskup Albert tak vytvořil ve Šternberku zvláštní situaci dvou klášterů, které se měly řídit stejnými pravidly a měly mít stejné povinnosti. S tím ovšem, že dolní klášter nebude mít svého probošta, ale bude podřízen proboštovi kláštera horního.

Olomoucký biskup Jan IX. ze Středy a olomoucká kapitula si stěžovali papeži na to, že jsou utiskováni markrabětem Joštem a městem Olomouc. Papež Urban VI. pověřil svou bulou vydanou v Římě 15. října 1379 litomyšlského biskupa Alberta a další dva církevní představitele, aby tyto nepřátele církve trestali klatbou a interdiktem.⁴⁶ Albert měl s markrabětem Joštem dobré vztahy, ale nezbylo mu nic jiného než papeže poslechnout. Papež Albertovi navíc již předtím poskytl dobrodiní, když bulou vydanou 11. ledna 1379 v Římě stanovil, že budou uděleny odpustky všem, kteří navštíví kostel šternberského kláštera v den Zvěstování Panny Marie (25. března).⁴⁷

Biskup Albert byl patrně delší dobu ve špatném zdravotním stavu. Své poslední pozemské dny netrávil ve Šternberku, ale v kartuziánském klášteře v Tržku u Litomyšle. Biskup v tržecké kartouze vydal 12. ledna 1380 svou poslední dochovanou listinu, kterou veřejně vyhlásil klatbu (zákaz účasti na církevních obřadech) nad markrabětem Joštem a olomouckou městskou radou a interdikt (zákaz konání církevních obřadů) nad Moravou (dle papežské instrukce z 15. října 1379).⁴⁸

Podle analů šternberského kláštera z 18. století zemřel litomyšlský biskup Albert ze Šternberka 14. ledna 1380 (*obiit 14ta Januarij Anno 1380*).⁴⁹ S nej-

⁴⁵ Listina není tištěna v CDM. Její edici lze nalézt viz *Moravské a slezské listiny*, s. 219–220, č. 130.

⁴⁶ CDM XI., s. 151–153, č. 166.

⁴⁷ *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec. – 1419 aug. 16). Tomus VII. Fontes Archivi terrae Moraviae Brunae* (ed. Pavel Krafli). Pragae 2010, s. 52, č. 3; *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. 1. Inventář pergamenů z let 1078–1471* (ed. Jindřich Šebánek). Brno 1932, s. 183, č. 905.

⁴⁸ CDM XI., s. 156–158, č. 172.

⁴⁹ MZA v Brně, fond Augustiniáni Šternberk, Knihy a rukopisy, inv. č. 10, *Annales et commentaria canonica Sternbergensis*, fol. 20r. Úmrtí biskupa 14. 1. 1380 uvádí z literatury např. NEJEDLÝ, Zdeněk: *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl I. (do roku 1421)*. Litomyšl 1903, s. 168; STIEF, W.: *Geschichte der Stadt*, s. 70; SCHMUGGE, L.: *Albert von Sternberg*, s. 59; ŘEZANINA, D.: *Karlův diplomat*, s. 8; STARÝ, M.: *Příspěvek ke genealogii*, s. 85.

větší pravděpodobností se tak stalo v Tržku u Litomyšle.⁵⁰ Následně byl pohřben v chóru klášterního kostela ve Šternberku, protože nelze předpokládat, že by se kanovníci protivili ustanovení biskupovy listiny z roku 1379 týkající se umístění jeho hrobu. Biskup zemřel v jednom svém milovaném klášteře (Tržek) a ve druhém našel věčný spánek (Šternberk).⁵¹

V neznámé době došlo k přenesení ostatků biskupa Alberta z chóru kostela do krypty umístěné uprostřed chrámové lodi, kde zůstaly až do roku 1602. Již v roce 1599 nechal šternberský probošt Jan Rosenblut ze Švarcenpachu vybudovat pod stupni hlavního oltáře hrobku, v níž měli být pohřbíváni probošti kláštera. Do ní pak v roce 1602 nechal přenést biskupovy ostatky uložené v dřevěné rakvi. Na epištolní stranu presbytáře nechal probošt zasadit mramorovou desku na níž byl vyobrazen biskup Albert. Pod ní pak umístil desku s nápisem oslavujícím biskupa Alberta. Nad desku s obrazem Alberta pak nechal umístit jiný nápis: „*Alberto una dies finivit tempora vitae, Ast famam nunquam finiert ulla dies.*“ (Jediný den ukončil čas Albertova života, žádný den však nikdy neukončí jeho pověst). Nad nápisem byl umístěn biskupův znak, který nesli dva andělci (znak litomyšlského biskupství /kříž/ a šternberský rodový znak /osmicípá hvězda/). Nad tím pak biskupské odznaky – mitra a berla. V roce 1737 dal probošt Jan Josef Glätzl otevřít proboštskou kryptu, ze které nechal vyzvednout dřevěnou rakev biskupa Alberta. Ostatky biskupa vlastnoručně očistil, zabalil do hedvábí a uložil do cínové schránky a vrátil zpět do krypty. V roce 1775 byl klášterní kostel zbourán do základů. Ještě předtím došlo k vyzvednutí cínové schránky s ostatky biskupa Alberta. V roce 1783 byla schránka uložena do krypty pod kaplí Panny Marie Pomocnice. V roce 2000 byly ostatky biskupa Alberta vyzdvíženy z jeho hrobky v kapli Panny Marie Pomocnice v bývalém klášterním kostele Zvěstování Panny Marie a podrobeny antropologické analýze. Ve dnech 16.–17. listopadu 2001 byly biskupovy kosterní ostatky pietně uloženy do nově vybudované hrobky ve Šternberské kapli bývalého klášterního kostela.⁵²

⁵⁰ Dle prací SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. 1. díl. 3. nezměněné vydání. Praha 1993, s. 5 a ŠTRÉPÁN, Václav: *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*. Brno 2002, s. 146 zemřel biskup Albert v tržeckém klášteře.

⁵¹ POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 95.

⁵² ČERMÁK, Miloslav – PEŠKA, Jaroslav – VRÁNA, Jakub: *Pozoruhodné objevy v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku* (dále jen *Pozoruhodné objevy*). Střední Morava, 11, 2000, s. 5–8, 10; PEŠKA, Jaroslav – VRÁNA, Jakub: *Šternberk (okr. Olomouc). Farní kostel Zvěstování Panny Marie. Vrcholný středověk, novověk. Zjišťovací výzkum*. Přehled výzkumů, 42, 2000, s. 246–247; DROZDOVÁ, Eva: *Antropologický rozbor kosterních pozůstatků připisovaných biskupu Albertu II. ze Šternberka, jeho synovci Petrovi ze Šternberka a jeho ženě Anně Rebece rozené z Kravař*. In: *Ve službách archeologie 2. Přírodovědné metody v archeologii a antropologii*. Brno 2001, s. 37–39, 41–43; ČERMÁK, Miloslav – HAŠEK, Vladimír – PEŠKA, Jaroslav – VRÁNA, Jakub:

Biskup měl zálibu v umění a humanismu. Některými autory je biskup Albert označován za mimořádný zjev středoevropského raného humanismu.⁵³

O budování městských hradeb biskupem Albertem jsme pojednali na jiném místě, zde se ještě musíme zastavit u výstavby šternberského kláštera (horního). Připomeňme si, že biskup klášter v roce 1371 založil a o rok později položil základní kámen k výstavbě proboštství. Dodnes se ve svornících původní klášterní křížové chodby dochoval Albertův rodový znak a erb litomyšlského biskupství. Lze předpokládat, že podoba kláštera byla vytvořena přesně podle biskupova přání. Původní gotický klášterní kostel ze 14. století byl do základů zbořen a na jeho místě postaven podle plánů F. A. Grimma v letech 1775–1783 nový kostel.⁵⁴

V podstatě všichni autoři prací o šternberském hradě a samotném biskupovi Albertovi se shodují na tom, že Albert šternberský hrad přestavoval.⁵⁵ Mnoho o tom ale z pramenů nevíme. Stavební úpravy dodnes připomínají

Geofyzikální prospekce a archeologický výzkum v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku (dále jen Geofyzikální prospekce). In: Ve službách archeologie 2. Přírodovědné metody v archeologii a antropologii. Brno 2001, s. 11–24.

⁵³ Tak JOSEFÍK, Jiří – SYSEL, František – TOGNER, Milan: *Hradní kaple na moravském Šternberku* (dále jen *Hradní kaple*). Umění, 24, 1976, s. 243.

⁵⁴ K tomu ČERMÁK, M. – PEŠKA, J. – VRÁNA, J.: *Pozoruhodné objevy v kostele*, s. 4–5; ČERMÁK, M. – HAŠEK, V. – PEŠKA, J. – VRÁNA, J.: *Geofyzikální prospekce*, s. 11–24. Podle prací JOSEFÍK, J. – SYSEL, F. – TOGNER, M.: *Hradní kaple*, s. 248 a POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 93 výstavbu klášterních budov ve Šternberku snad řídil stavební mistr Jakub, který předtím pracoval na výstavbě augustiniánského klášterního kostela v Litomyšli. Ostře proti angažmá mistra Jakuba ve Šternberku je ŘEZANINA, Dušan: *Nový pohled na otázku umělecké výzdoby hradu Šternberka u Olomouce*. Vlastivědný věstník moravský, 33, 1981, s. 212–213, který poukazuje na skutečnost, že se mistra Jakuba pokoušel biskup Albert v Litomyšli zbavit a odebrat mu výstavbu litomyšlského klášterního kostela. Olomoucký biskup Jan IX. ze Středy ale Albertův návrh na odvolání mistra Jakuba odmítl s tím, že mistr Jakub je na stavbě klášterního kostela již od počátku.

⁵⁵ K uvažovaným stavebním aktivitám biskupa Alberta na šternberském hradě PLAČEK, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 618; RICHTEROVÁ, E.: *Rezidence Alberta ze Šternberka*, s. 171–185; VÍTEK, Tomáš: *Válcová věž šternberského hradu*. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci, 2010, s. 140–142; ŠTĚTINA, Jan: *Stavební proměny hradu Šternberka na Moravě v kresebných rekonstrukcích*. Hláška. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka, 22, 2011, s. 18; POKLUDA, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 90. K výzdobě šternberské hradní kaple JOSEFÍK, J. – SYSEL, F. – TOGNER, M.: *Hradní kaple*, s. 243–255; KNOFLÍČEK, Tomáš: *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*. Olomouc 2009, s. 26–27, 133, 164–170; VŠETEČKOVÁ, Zuzana: *Podzim středověku v moravských a slezských nástěnných malbách konce 14. a počátku 15. století*. In: Podzim středověku: vyhraňování geografických teorií, městská kultura a procesy vzniku lokálních uměleckých škol ve střední Evropě 15. století. Brno 2001, s. 21–31; SKALICKÝ, Petr: *Opomíjené deskové obrazy tzv. Šternberského oltáře z hradní kaple v moravském Šternberku*. Zprávy památkové péče, 71, 2011, s. 433–439.

jeho erby na hradním portálu pod kaplí a také na svornících kněžiště hradní kaple (v obou případech litomyšlského biskupství a šternberský rodový). Je možné, že během Albertovy vlády nad Šternberkem došlo k výstavbě jižního paláce, v jehož patře se kaple nachází. Samotná kaple (*in capella castri Sternbergensis*) se poprvé připomíná v biskupem vydané listině z roku 1376, kde biskup stanovuje, že v ní mají dva mniši denně konat mše.⁵⁶ V kapli jsou dochovány fragmenty nástěnných maleb ze 14. století (Zvěstování Panně Marii, Adorace dítěte). Stavební provedení kaple odpovídá významu zadavatele, který měl velký rozhled po evropské architektuře. Celkové provedení kaple včetně výzdoby ukazuje vysoké estetické nároky biskupa Alberta, který byl ovlivněn dvorským uměním Karlova dvora. Podle M. Konečného se v případě šternberské hradní kaple jedná o jeden z nejpozoruhodnějších sakrálních prostorů ve své době na Moravě.⁵⁷ Uvažuje se, že do biskupovy doby mohla spadat výstavba nové parkánové zdi obklopující celý hrad (hradba patrně vznikla v poslední čtvrtině 14. století nebo počátkem století 15.). Jistou logiku by to dávalo, pokud biskup nechal vystavět městské hradby, mohl nově upravit i opevnění hradu, které leželo mimo plochu samotného města. Pro biskupovy stavební aktivity na hradě nám ale bohužel zcela chybí písemné prameny.

Po smrti biskupa Alberta převzal plně vládu nad Šternberkem a šternberským panstvím jeho synovec Petr. Dlouhou dobu žil ve stínu svého strýce, teď se mohl projevit jako pokračovatel jeho díla ve Šternberku. Svými zásahy změnil některé normy a ustanovení svého velkého strýce, což by se biskupu Albertovi patrně pranic nelíbilo. Šternberští augustiniáni nebyli schopni v horním ani dolním klášteře plnit předpisy a povinnosti jim určené biskupem Albertem ze Šternberka, proto se obrátili na nového šternberského vládce Petra ze Šternberka, aby jim povinnosti ulehčil. Petr se rozhodl jejich prosbám vyhovět a upravit listinou vydanou ve Šternberku 15. září 1384 klášterní poměry. Petr zbavil kanovníky povinnosti pečovat o špitál, který navíc přenesl z klášterních prostor zpět mimo hradby města do místa původního špitálního komplexu (v místech dnešního kostela Nejsvětější Trojice). Šternberský pán zrušil nově budovaný dolní klášter (*in loco inferiori*), který jeho strýc založil v roce 1379, a to včetně povinností v něm vykonávat mše. Dále nařídil, že v prvním klášteře (*in primo monasterio*) bude sídlit 25 kanovníků včetně těch, kteří sem budou přesunuti z druhého, dolního, kláštera. Kanovníci dostali od Petra nařízeno, že musí konat mše v den výročí smrti biskupa Alberta ze Šternberka a jeho konkrétně vyjmenovaných příbuzných (rodičů

⁵⁶ CDM XV., s. 137–143, č. 167.

⁵⁷ KONEČNÝ, Michal: *Hrad Šternberk*. Kroměříž 2019, s. 35.

a sourozenců). Petr potvrdil v dokumentu majetkové nadání kláštera, které mu dal v roce 1379 biskup Albert ze Šternberka. Probošt kláštera Friedrich s kanovníky přijali s povděkem změny provedené Petrem, kterého označují za zakladatele kláštera (*dominus Petrus de Sternberg nepos ejusdem domini episcopi, heres bonorum in Sternberg et fundator eciam noster*).⁵⁸

4 Závěr

Albert ze Šternberka zásadním způsobem změnil tvář města Šternberka. Je možné, že jeho role ve vývoji města byla ještě výraznější než jsme schopni z pramenů poznat. Studium písemných pramenů se totiž nepodařilo jednoznačně prokázat, zda nechal lokovat samotné město (druhá lokace města), i když to ani nelze vyloučit. Je úlohou budoucího archeologického bádání, aby určilo, v jaké době bylo lokováno současné jádro města, zda lokace spadá do doby Albertových předchůdců koncem 13. století nebo až do Albertovy doby. Co se prokázat podařilo, že Albert dokončil budování hradeb kolem města. Je možné, že s tímto podnikem začali již jeho předchůdci. Biskup ve městě založil dva kláštery. Pro kanovníky stanovil tak přísné předpisy, že je nedokázali plnit, proto za Albertova nástupce synovce Petra došlo k jejich zmírnění. Petr také zrušil biskupem založený dolní klášter. Biskup představoval šternberský hrad. Jeho doloženým stavebním dílem na hradě je hradní kaple, je možné že vybudoval i jižní palác.

Proč soustředil svůj zájem na Šternberk? Je to logické. Jednalo se o hlavní rodové sídlo na Moravě, biskup se ho proto snažil všemožně povznést a zvelebit. Nemělo by nám uniknout, že si vybral šternberský horní klášter jako místo svého věčného spánku. Nechyběl mu rozhled po tehdy známém světě ani finanční prostředky na uskutečnění svých plánů. Jeho představy nebyly naplňovány po jeho smrti tak, jak si představoval. Došlo ke zrušení dolního kláštera ve městě a k úpravě povinností kanovníků v horním klášteře. Biskup byl patrně na sebe velmi tvrdý a měl velké nároky, což přenášel i na své spolupracovníky či kanovníky v klášteře. Stopy po jeho činnosti nacházíme ve městě dodnes. Žádný jiný středověký a raně novověký vládce města nedokázal Šternberk tak silně změnit, jak biskup Albert.

⁵⁸ CDM XI., s. 304–307, č. 334.

RESUMÉ

*ROLE BISKUPA (ARCIBISKUPA) ALBERTA ZE ŠTERNBERKA
PŘI VÝVOJI MĚSTA ŠTERNBERKA*

Autor se v textu studie pokusil ukázat a rozebrat zcela zásadní vliv biskupa (arcibiskupa) Alberta ze Šternberka na město Šternberk. I když měl biskup mnoho povinností se správou svých diecézí (zvěřínský biskup, litomyšlský biskup, magdeburský arcibiskup) a mnoho povinností na panovnickém dvoře císaře Karla IV., vždy si našel časový prostor pro realizaci svých záměrů s městem Šternberkem.

Nepodařilo se z písemných pramenů doložit, že by biskup lokoval samotné město Šternberk (tzv. druhá lokace města). Za daného stavu písemných pramenů nelze určit, zda biskup přenesl centrum města do současné polohy nebo to udělali již jeho předchůdci. Na tuto otázku by dokázal dát odpověď pouze rozsáhlý archeologický výzkum, který by nám pomohl datovat vznik jednotlivých částí města. Podařilo se prokázat, že biskup dokončil výstavbu městských hradeb a přestavoval šternberský hrad (vybudoval hradní kapli a možná celé jižní křídlo hradu). Biskup zásadním způsobem změnil tvář města založením dvou klášterů, z nichž ovšem ten dolní po biskupově smrti jeho nástupce Petr ze Šternberka zrušil.

Klíčová slova: Albert ze Šternberka, Šternberkové, město a hrad Šternberk, 14. století, architektura

SUMMARY

*THE ROLE OF BISHOP (ARCHBISHOP) ALBERT OF STERNBERG
IN THE DEVELOPMENT OF THE TOWN OF STERNBERG*

The study aims to showcase and analyse the fundamental impact Bishop (Archbishop) Albert of Sternberg had on the town of Sternberg. Although the Bishop was very busy administering his dioceses (he was Bishop of Zvěřín, Bishop of Litomyšl, Archbishop of Magdeburg), and had many other obligations with the court of Emperor Charles IV, he always found time to implement his Sternberg plans.

No written information indicates that the Bishop had established Sternberg as a town ("second location of the town"). It remains unclear, based on the condition of the documents, whether the Bishop transferred the town centre to its current location or whether this had been done by his predecessors. Only an extensive archaeological survey could provide the answer to this question, as it would help date the origin of the various parts of the town. It has been demonstrated that the Bishop completed the construction of the town walls and remodelled the Sternberg castle (building the castle chapel and possibly the entire south wing of the castle). The Bishop changed the look of the town by founding two monasteries. His successor, Peter of Sternberg, closed the lower one, however, following Albert's death.

Keywords: Albert of Sternberg, the Sternbergs, the Town and Castle of Sternberg, the Fourteenth Century, Architecture

prof. PhDr. David Papajík, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
Česká republika
e-mail: david.papajik@upol.cz